Nederlands Jeugdinstituut

kenniscentrum kinder-en jeugdpsychiatrie

Omgaan met dilemma's rond vrijheidsbeperking in open jeugdhulp met verblijf

Een handreiking voor jeugdprofessionals

Anne Addink, Charlotte van 't Spijker, Els Mourits & Harmke Bergenhenegouwen

Nederlands Jeugdinstituut en Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 2024

Inleiding

Mag je afspraken maken met kinderen en jongeren over telefoongebruik? Of vuile kopjes uit hun kamers halen als ze er zelf niet zijn? En hoe mag je kinderen en jongeren beschermen die zichzelf beschadigen of weglopen? Als jeugdprofessional in de open jeugdhulp is het soms lastig te bepalen wat je wel en niet mag doen en waar de grens tussen opvoeden en vrijheidsbeperking ligt. Deze handreiking helpt je met dit soort dilemma's om te gaan.

> *Wij komen soms in lastige situaties terecht. Er is een grijs gebied en er is handelingsverlegenheid. Het zou mij echt helpen als erkend wordt dat het werk ingewikkeld is.*
>
> Een jeugdprofessional

Volgens de jeugdwet mag je in de open jeugdhulp geen vrijheidsbeperkende maatregelen inzetten (zie juridisch kader). Onderzoeken en ervaringen van jongeren laten zien dat het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals vastpakken en afzonderen, schadelijk kunnen zijn voor kinderen en jongeren. Soms is het in de praktijk heel duidelijk wat mag en niet mag. Alle jeugdprofessionals weten bijvoorbeeld dat je kinderen en jongeren in de open jeugdhulp niet mag opsluiten in een isoleercel en geen medicatie onder dwang mag geven. In andere situaties is het niet altijd duidelijk of iets een vrijheidsbeperking is.

In de praktijk verstaat niet iedereen hetzelfde onder vrijheidsbeperking. Kinderen en jongeren, ouders, collega's binnen je organisatie en andere hulpverleners kijken soms anders naar maatregelen die nodig zijn in de opvoeding en bij het bieden van bescherming. Informatie over vrijheidsbeperking kan helpen om meer duidelijkheid te krijgen over wat wel en niet mag. Maar zelfs als iedereen goed geïnformeerd is, is het soms lastig om te bepalen wat je mag doen. Deze handreiking helpt je hierbij.

In deze handreiking vind je zes dilemma's die jeugdprofessionals ervaren rond vrijheidsbeperking. Deze biedt geen kant-en-klare oplossingen. Wel lees je bij elk dilemma voorbeelden, informatie en tips over hoe je met deze dilemma's om kunt gaan.

1. Waar ligt de grens tussen opvoeden en vrijheidsbeperking? →
2. Welke huisregels mag ik afspreken? →
3. Hoe mag ik een kind of jongere tegen zichzelf beschermen? →
4. Wat mag ik doen om mezelf en anderen te beschermen? →
5. Wat kan ik doen in een noodsituatie? →
6. Wat doe ik als niemand het meer weet? →

Hoe ga je om met dilemma's?

Je komt in je werk steeds weer nieuwe situaties tegen waarin je zorgvuldig moet afwegen wat wel en niet passend is. Voor alle dilemma's die je tegenkomt geldt:

- Praat erover kinderen en jongeren, hun ouders, de gedragswetenschapper, collega's en anderen die betrokken zijn. Hoe kijken zij ernaar?
- Neem samen tijd en ruimte om te kijken welke mogelijkheden er zijn. Kun je met elkaar een passende aanpak bedenken?
- Blijf bij jezelf nagaan wat het doet met jou. Is wat je doet in lijn met je normen en waarden? En hoe voel je je erbij?
- Maak gebruik van hulpmiddelen, methoden, richtlijnen, de beroepscode en goede voorbeelden.
- Blijf open staan om met elkaar te leren en te reflecteren hoe het beter en anders kan en maak hier tijd voor.
- Registreer incidenten, evalueer ze met alle betrokkenen en leer ervan.
- Vraag de vertrouwenspersoon of ervarings-deskundigen om mee te denken.

Over deze handreiking

Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft het NJi gevraagd deze handreiking te maken. In de open jeugdhulp met verblijf, inclusief gezinshuizen, worden namelijk soms maatregelen genomen die de vrijheid van kinderen en jongeren beperken. Terwijl deze ingaan tegen hun belangrijke (grond)rechten.

Deze handreiking is voor jeugdprofessionals in open jeugdhulp met verblijf. Het zijn de professionals die het verschil kunnen maken. Daarbij is belangrijk om te benadrukken dat een jeugdprofessional slechts één van de schakels is in het voorkomen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Het is een maatschappelijke verantwoordelijkheid die je niet alleen kan en mag dragen. Daarom is het noodzakelijk dat de hele organisatie en financiers jou en andere jeugdprofessionals met visie en middelen ondersteunen bij het omgaan met dilemma's rondom vrijheidsbeperking. Veel professionals ervaren namelijk door personeelstekorten en de afbouw van gesloten jeugdhulp een enorme druk.

Voor gesloten jeugdhulp zijn de voorwaarden voor vrijheidsbeperking wettelijk vastgelegd. Door de afbouw van gesloten jeugdhulp ontstond de vraag of het nodig is om de wet aan te passen voor open jeugdhulp met verblijf. De Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) concludeert dat op dit moment binnen open jeugdhulp verblijf noodzakelijke randvoorwaarden en rechtswaarborgen ontbreken voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Vrijheidsbeperking kan op basis van de huidige wet- en regelgeving daar niet worden toegestaan.

De informatie in deze handreiking komt uit gesprekken met jeugdprofessionals uit open jeugdhulp met verblijf, gezins-huisouders, jongeren, ouders, juristen en andere deskundigen. Zij deelden hun dilemma's, zorgen, oplossingen en successen. Ook is gebruikgemaakt van wetenschappelijke kennis over wat werkt om vrijheidsbeperking te voorkomen.

> *Is het werk nog wel haalbaar als de doelgroep zwaarder wordt?*
>
> Een jeugdprofessional

Inleiding

Wat zijn vrijheidsbeperkende maatregelen?

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn maatregelen die een jeugdhulpaanbieder inzet binnen de jeugdhulpverlening en die de vrijheden en rechten van een kind of jongere beperken. Voorbeelden zijn:

- Het beperken van de bewegingsvrijheid. Denk aan afzondering, vasthouden en vastpakken, het afsluiten van deuren of alleen onder begeleiding naar buiten mogen.
- Het beperken van contacten en communicatie. Bijvoorbeeld (tijdelijk) geen mail of post sturen of ontvangen, niet bellen of geen berichten sturen en ontvangen met een telefoon.
- Toezicht houden. Bijvoorbeeld met deurverklikkers en camera's.
- Controles uitvoeren. Bijvoorbeeld door iemands kamer, urine of kleding te onderzoeken.

Een bepaalde maatregel kan voor het ene kind een vrijheidsbeperking zijn, maar voor een ander kind niet. Dat hangt af van de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind. Zo houd je bijvoorbeeld met een babyfoon bij een slapende baby de veiligheid in de gaten. Maar plaats je een babyfoon bij een dertienjarige, dan is dat een beperking van de privacy en autonomie van het kind.

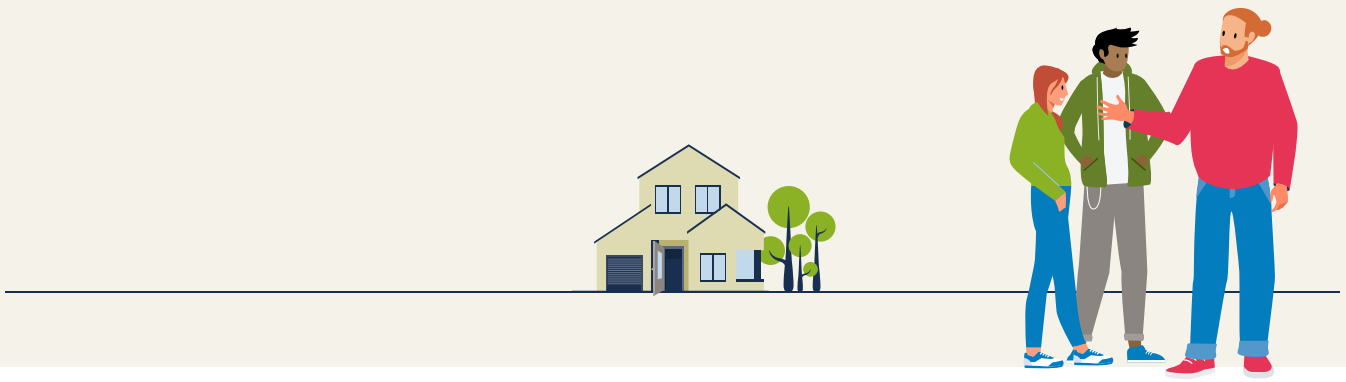
Wat je moet weten over het juridisch kader

Open jeugdhulp met verblijf omvat hulp en zorg waarbij kinderen en jongeren (tijdelijk) verblijven in gezinshuizen, open leef- of behandelgroepen, ggz-instellingen of soortgelijke locaties zoals beschreven in de Jeugdwet. Het zijn vormen van jeugdhulp die uitgevoerd worden door jeugdprofessionals en waarbij kinderen en jongeren overnachten. Pleegzorg valt hier niet onder.

Deze handreiking volgt de Nederlandse wetgeving en internationale verdragen. De Jeugdwet biedt geen wettelijke basis voor het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de open jeugdhulp. Daar is het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen dus niet toegestaan. Het kan alleen in het kader van gesloten jeugdhulp en bij een voorwaardelijke machtiging gesloten jeugdhulp.

De Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz) en de Wet zorg en dwang psychogeriatrisch en verstandelijke gehandicapte cliënten (Wzd) bieden mogelijkheden om tegen de wil van een kind, jongere of van degene die het gezag over hem of haar uitoefent maatregelen toe te passen die iemands vrijheid en rechten beperken. Dat kan ook als het kind of de jongere jeugdhulp ontvangt in een open groep of huis. De Wvggz spreekt dan over verplichte zorg, terwijl de Wzd over onvrijwillige zorg spreekt. Deze handreiking geeft een korte uitleg van deze wetten, maar gaat niet in op de details van de wetten en hoe je deze kunt gebruiken.

Lees hier meer uitgebreide informatie over het juridisch kader →

Het belang van aandachtsvolle zorg

Aandachtsvolle zorg helpt kinderen en jongeren bij het versterken van hun autonomie. Het zorgt voor meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid. Het bieden van aandachtsvolle zorg helpt je als professional om vrijheidsbeperkende maatregelen voor kinderen en jongeren te voorkomen. Dit houdt in dat je beschikbaar bent voor kinderen of jongeren en met respect luistert naar wat zij nodig hebben. Je bouwt als jeugdprofessional een vertrouwensband op met hen zodat ze zich gezien en gewaardeerd voelen. Hierdoor ervaren zij een gevoel van steun en veiligheid, wat goed is voor hun ontwikkeling. Dit noemen we ook wel relationele veiligheid. Als er een goede band is, durven kinderen en jongeren eerder vrijuit te praten over hun gevoelens en gedachten. Zonder bang te zijn om afgewezen te worden door wat ze zeggen of doen. Relationele veiligheid is een belangrijke basis voor het voorkomen van vrijheidsbeperkende maatregelen.

Hoe bied je aandachtsvolle zorg?

Goede hulp bieden zonder de vrijheid van kinderen en jongeren te beperken vraagt aandachtsvolle zorg. Hoe ziet deze zorg er precies uit? Hier vind je een aantal tips bij het bieden van aandachtsvolle zorg:

- Neem de tijd om het kind of de jongere te leren kennen en een band op te bouwen. Dit kan (toekomstige) problemen in gedrag voorkomen.
- Spreek uit wat je van het kind of de jongere verwacht en laat zien dat je er bent om te helpen.
- Kijk naar de interesses, dromen, behoeften en talenten van kinderen en jongeren en sluit daarbij aan. Bijvoorbeeld door samen te voetballen of hen uit te nodigen om een liedje te zingen of een tekening te maken over hun gevoelens. Alles kan, zolang het past bij hun interesses.
- Kijk niet specifiek naar het probleemgedrag, maar ook naar de oorzaken van het gedrag en de behoefte die daaruit spreekt. Bijvoorbeeld welke angsten, verlangens en wensen het kind of de jongere heeft en hoe je daarbij kan helpen.
- Zorg voor wederkerigheid in de relatie met een kind of jongere. Dit betekent dat je niet alleen vragen stelt, maar ook benoemt wat voor jou belangrijk is, eigen ervaringen vertelt en dingen uitlegt. Dit versterkt de vertrouwensband.
- Blijf dicht bij het kind of de jongere. Ook als er een conflict ontstaat of het emotioneel moeilijk wordt.
- Co-reguleer de emoties van het kind of de jongere en toon begrip door op neutrale wijze te benoemen wat er gebeurt.
- Vraag een kind of jongere op een rustig moment om mee te denken over hoe diegene bijvoorbeeld benaderd en behandeld wil worden als het kind of de jongere gespannen is. Leg de afspraken daarover vast in het signaleringsplan.

> *Als jij mijn vrijheid afpakt, dan pik ik die terug. Maar dan wel op mijn manier en vol in de strijd.*
>
> Een jongere

Ondersteuning van aandachtsvolle zorg door de organisatie

Je kan alleen aandachtsvol werken als je organisatie dit faciliteert en ondersteunt. Iedereen is nodig om met elkaar een veilig leef- en werkklimaat te creëren waarin kinderen en jongeren aandachtsvolle zorg krijgen. Hiervoor moeten jeugdprofessionals, beleidsmakers en bestuurders een gezamenlijke visie hebben waar iedereen achterstaat. Ontwikkel ook een gezamenlijke visie met ketenpartners, zoals de gemeente, het wijkteam, de jeugdbescherming, de Raad voor de Kinderbescherming of andere organisaties waar je veel mee samenwerkt. Het is belangrijk dat je kan en mag kijken naar je eigen handelen en dat van je collega's. Er moet tijd en ruimte zijn voor reflectie, innovatie en gezamenlijk leren. Dit betekent dat er binnen organisaties een cultuur nodig is waarin leren en reflecteren vanzelfsprekend is.

> *Alle jongeren hebben het recht om liefdevol op te groeien.*
>
> Een jongere

Wat kunnen organisaties doen?

De organisatie waarin jij werkt of waaraan je verbonden bent, moet randvoorwaarden bieden om aandachtsvol te kunnen werken. De Six Core Strategy is daarvoor een handig hulpmiddel. Het beschrijft wat je als jeugdprofessional van je organisatie mag verwachten. Hieronder staan de zes stappen om aandachtsvolle zorg in de praktijk te brengen:

1. **Eenduidig leiderschap**
   Zorg voor een gedeelde visie en aanpak binnen alle lagen van de organisatie.

2. **Ontwikkeling van alternatieven**
   Gebruik methoden om alternatieven voor vrijheidsbeperking te ontwikkelen, met aandacht voor implementatie en borging.

3. **Datagedreven leren**
   Maak samen leren mogelijk door data te gebruiken. Met het systematisch verzamelen van gegevens over incidenten en noodsituaties kunnen patronen zichtbaar worden. Er ontstaat een leercyclus als de data met het team wordt besproken en jullie er betekenis aan geven.

4. **Veilige werkomgeving**
   Creëer een werkomgeving waarin jeugdprofessionals zich veilig voelen om zich te uiten en de ruimte en het vertrouwen krijgen om te leren door coaching, supervisie en intervisie.

5. **Samenwerken met anderen**
   Betrek jongeren, ouders en belangrijke anderen van het gezin.

6. **Reflectie en evaluatie**
   Bespreek incidenten met evaluatietechnieken waarbij het perspectief van het kind of de jongere en jeugdprofessional centraal staan.

Zes dilemma's uit de praktijk

1

Waar ligt de grens tussen opvoeden en vrijheidsbeperking? →

2

Welke huisregels mag ik afspreken? →

3

Hoe mag ik een kind of jongere tegen zichzelf beschermen? →

4

Wat mag ik doen om mezelf en anderen te beschermen? →

5

Wat kan ik doen in een noodsituatie? →

6

Wat doe ik als niemand het meer weet? →

Dilemma 1: Waar ligt de grens tussen opvoeding en vrijheidsbeperking?

Kinderen en jongeren hebben recht op vrijheid, privacy en om zelf keuzes te maken. Bijvoorbeeld wanneer ze op hun kamer willen zijn, naar welke muziek ze luisteren en welke hobby's ze leuk vinden. Tegelijkertijd hebben ze grenzen nodig, zoals afspraken over bedtijden, huishoudelijke taken en hoe laat ze thuiskomen. Waar ligt de grens tussen opvoeding en vrijheidsbeperking?

De grens tussen opvoeding en vrijheidsbeperking is niet altijd duidelijk. Vrijheidsbeperking is een manier om vanuit macht invloed uit te oefenen op wat een kind of jongere doet. Zonder dat dit aansluit bij wat het kind of de jongere nodig heeft of past bij de ontwikkelingstaken. Opvoeden gaat om het helpen van kinderen om op te groeien op een manier die past bij hun ontwikkelingsniveau. Daar horen grenzen bij. Ook hoort bij opvoeden dat je de reden uitlegt dat je deze grens stelt. En dat je het kind of de jongere helpt om te gaan met de nadelen die het kind of de jongere daardoor ervaart.

Voorbeelden van wat je niet mag doen

- Standaardregels vaststellen die voor alle kinderen en jongeren in huis of op de groep gelden. Bijvoorbeeld over bedtijden en schermgebruik.
- Kinderen en jongeren overdag een standaard verplichte tijd op de kamer laten doorbrengen.
- Standaard mobiele telefoons innemen.

Voorbeelden van wat je wel mag doen

- Bedtijden afspreken die passen bij de leeftijd en behoefte van een kind of jongere.
- Praten over wat bepaalde kleding oproept bij een ander of welke kleding passend is bij welke gelegenheid.
- Individuele afspraken maken met een jongere over persoonlijke verzorging, telefoongebruik, het opruimen van de kamer, naar school gaan en het maken van huiswerk.
- Samen met het kind of de jongere afspraken maken en vastleggen in het behandelplan. Bijvoorbeeld: 'jij zorgt dat je kamer netjes is en ik kom elke dinsdag en zaterdag even kijken'.
- In gesprek gaan met het kind of de jongere als diegene zich niet aan de afspraak houdt. Bespreek met elkaar wat de gevolgen zijn en wat er nodig is om dit te verbeteren.

Dilemma 1: Waar ligt de grens tussen opvoeding en vrijheidsbeperking?

Wat kun je doen?

Aansluiten bij leeftijd en ontwikkelingsniveau

Opvoeden is aansluiten bij wat kinderen en jongeren nodig hebben. Het is belangrijk dat je kijkt naar wat past bij de leeftijd, hun ontwikkeling en waar ze behoeften aan hebben. Zo zijn bedtijden gekoppeld aan de leeftijd van een kind en aan hoeveel slaap of rust een kind nodig heeft. Ook kan een kind of jongere met een verstandelijke beperking hele andere ontwikkeltaken hebben dan een kind van dezelfde leeftijd zonder een verstandelijke beperking. Geef daarom dus structuur en grenzen die hierbij passen. Grenzen zorgen voor veiligheid. Daardoor durven kinderen en jongeren de ruimte te nemen om dingen te ontdekken. Tegelijkertijd verzetten ze zich ook vaak tegen grenzen en willen ze erover in discussie. Dat hoort bij hun ontwikkeling. Ze leren zo hun eigen mening te vormen en hun normen en waarden te ontwikkelen. Je zoekt als jeugdprofessional steeds naar een balans tussen begrenzen, toezicht houden en ruimte geven om te leren en experimenteren.

Afspraken op maat

Afspraken maken met een kind of jongere is onderdeel van de opvoeding. Het is belangrijk dat deze op maat zijn. Je kunt bijvoorbeeld individuele afspraken maken over telefoongebruik op de slaapkamer, afhankelijk van hoe het kind of de jongere ermee omgaat. Denk aan of een jongere het moeilijk vindt om de telefoon weg te leggen of juist makkelijker in slaap valt met muziek op. Focus bij afspraken niet alleen op het vermijden van risico's, maar ook hoe het kind of de jongere zelf problemen kan oplossen. Zo leer je iemand om te gaan met vrijheden, tegenvallers en problemen. Ook zorg je dat het kind of de jongere meer zelfvertrouwen krijgt en zelf beslissingen kan maken.

Je kunt met elkaar de eventuele gevolgen en risico's bespreken in plaats van meteen te verbieden dat een kind of jongere bepaalde kledingstukken draagt of met bepaalde vrienden omgaat. Ga in op de achterliggende reden dat een kind of jongere iets wel of niet wil doen. Leer het kind of de jongere ook te overleggen en te onderhandelen om van een afspraak af te wijken.
Het kan bijvoorbeeld een risico zijn als kinderen na school de stad in willen en er niet genoeg zicht is op wat ze doen en met wie. Maak dan afspraken over hoe ze dit kunnen doen in plaats van te verbieden dat ze naar de stad gaan.

Duidelijkheid bieden en verbinding houden

Het helpt om kinderen en jongeren duidelijk te maken over wat je van ze verwacht. Iemand kan zich beter aan een afspraak houden als diegene weet waarom deze gemaakt is. Wees daarom duidelijk over je grenzen en verwachtingen. Blijf ook in verbinding en zoek samenwerking met het kind of de jongere. Onderzoek verder wat erachter zit als een kind of jongere over grenzen heen blijft gaan. Spanningen en conflicten zijn eenmaal niet te vermijden in je werk. Het is belangrijk dat je je betrokkenheid en zorgen toont. Maak bijvoorbeeld gebruik van de methode Verbindend Gezag.

Samen met ouders en andere betrokkenen

Praat ook met de ouders en andere betrokkenen bij het gezin, zoals de leerkracht, over wat passende afspraken zijn. Zij kennen het kind ook in andere situaties. Bespreek met elkaar hoe zij naar de afspraken kijken en welke mogelijkheden zij zien.

Dilemma 1: Waar ligt de grens tussen opvoeding en vrijheidsbeperking?

Wat helpt je daarbij?

- Bespreek met collega's en de gedragswetenschapper of een bepaalde afspraak past bij de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van een kind of jongere. Zet de afspraken duidelijk in het behandelplan.
- Ga in gesprek met je team of andere professionals over wat je belangrijk vindt in de opvoeding. Formuleer antwoorden op de vragen: Vanuit welke waarden en normen doe ik mijn werk? Wat wil ik graag overbrengen aan kinderen en jongeren? Sluit dat ook aan bij de mogelijkheden en hun behoeften?
- Reflecteer op je eigen handelen in intervisie of supervisie.
- Leer van klachten. Zie deze als een kans om samen duidelijker te krijgen wat wel en niet mag. En als een kans om jongeren uit te leggen waarom je bepaalde keuzes hebt gemaakt.

> *Wat is normaal gedrag? Experimenteren met seks past bij de leeftijd, maar tegelijk wil je voorkomen dat er grenzen worden overschreden want deze jongeren zijn kwetsbaarder dan leeftijdgenoten.*
>
> Een jeugdprofessional

Meer lezen

- Regels en grenzen: waarom zijn die nodig? Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)
- Ontwikkeling Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)
- Puber | Zelfstandigheid: structuur bieden en grenzen stellen Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)
- Mediaopvoeding Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)
- Richtlijn residentiele jeugdhulp

Dilemma 2: Welke huisregels mag ik afspreken?

Jeugdhulpinstellingen en gezinshuizen hebben bepaalde regels, net als thuis. Iedereen moet zich aan die regels houden: de kinderen en jongeren die er wonen en de professionals die er werken. Hoe zorg je voor passende huisregels?

Huisregels zijn afspraken om samen te leven op een manier die voor iedereen prettig is. Soms lijkt het makkelijker om regels te bepalen dan om elke keer met elkaar te bespreken waarom je grenzen stelt. Toch blijkt dat regels kunnen bijdragen aan discussies en conflicten. Ook vergroten ze de kans op een negatieve spiraal van steeds meer regels en straf. Het is daarom belangrijk om hierover te praten.

Voorbeelden van wat je niet mag doen

Je mag geen standaardregels maken die niets te maken hebben met prettig samenleven. Bijvoorbeeld:

- Een algemeen verbod op bepaalde kleding of muziek.
- Iedereen moet overdag op vaste tijden op z'n kamer zijn.
- De koelkast moet overdag op slot zijn.
- Iedereen moet eerst een boterham met hartig beleg eten en daarna een met zoetigheid.

Voorbeelden van wat je wel mag doen

Je mag regels maken die ervoor zorgen dat jullie prettiger met elkaar kunnen wonen. Denk aan:

- Wanneer je samen eet.
- Of en wanneer je bij elkaar op de slaapkamer of badkamer komt.
- Wat je op sociale media zet over elkaar.
- Welke appjes, foto's en filmpjes je van elkaar mag delen.
- Telefoongebruik tijdens het eten, bijvoorbeeld of mobieltjes op tafel mogen liggen.
- Rekening houden met de buren als je buiten bent.

"Als wij regels maken, dan formuleren we altijd een 'waarom'. Kunnen we het niet toelichten, dan schrappen we de regel meteen."

Een jeugdprofessional

Dilemma 2: Welke huisregels mag ik afspreken?

Wat kun je doen?

Samen huisregels maken

Het is belangrijk om met jongeren regels te maken die gaan over samenleven. Ze voelen zich dan verantwoordelijker om zich eraan te houden. Bedenk wat ervoor nodig is om regels te maken die aansluiten bij de groep als geheel. Zorg dat ze respect uitdrukken, concreet zijn en positief geformuleerd zijn. Het is belangrijk dat iedereen ze kent en begrijpt. Van elke afspraak moet duidelijk zijn waarom die nodig is en hoe je elkaar aanspreekt als iemand zich er niet aan houdt.

Beperk het aantal huisregels

Houd het aantal regels beperkt. Te veel en te gedetailleerde regels die gericht zijn op controle en beheersing hebben een nadelig effect. De nadruk ligt dan op het handhaven van de regels, in plaats van de achterliggende bedoeling van deze regels. Dit leidt tot een sfeer van controle en onderdrukking. Het is goed om de regels regelmatig met elkaar te bespreken of deze nog nodig zijn en of jullie ze moeten aanpassen. Bijvoorbeeld als er een nieuwe jongere bij komt in de woning.

De gewone omgangsvormen die voor iedereen in de samenleving gelden, zijn ook vanzelfsprekend in open woongroepen en gezinshuizen. Deze hoeven jullie niet apart op te nemen in de huisregels. Het uitgangspunt is dat iedereen respectvol met elkaar omgaat, rekening met elkaar houdt en elkaar in de waarde laat. Geweld, ongewenste intimiteiten en discriminatie horen daar niet bij. En wat in Nederland verboden is, mag ook niet in de jeugdhulp. Praat daar regelmatig met de kinderen en jongeren over.

Bevorderen van gewenst gedrag

Als kinderen en jongeren steeds minder mogen, kom je samen in een neerwaartse spiraal terecht. Hierdoor kan je het contact met elkaar verliezen. Door jongeren te straffen als ze een regel niet naleven, kan een strijd ontstaan die je moeilijk kunt stoppen. Het helpt om nadruk te leggen op gewenst gedrag. Zo bevorder je positief gedrag in de toekomst en staat het naleven van regels minder centraal.

Probeer het overtreden van regels niet als het echte probleem te zien. Zie het juist als een symptoom van een dieperliggend probleem of uitdaging die jullie moeten aanpakken. Wees duidelijk dat je het er niet mee eens bent als een kind of jongere zich niet aan een huisregel houdt. Vraag ook waarom deze situatie ontstond. Spreek verder het kind of de jongere aan op zijn of haar verantwoordelijkheid en de verwachtingen die je hebt. Door niet de strijd aan te gaan, zet je de relatie met de jongere niet op het spel. Er hoeft niet meteen een nieuwe huisregel te komen als een kind of jongere iets doet wat niet mag. Ga bijvoorbeeld in gesprek als een jongere naar harde muziek luistert en anderen daarbij stoort. Bekijk dan samen welke oplossingen jullie kunnen bedenken. Zorg ook dat jullie regelmatig evalueren. Zo kan je de gedeelde verantwoordelijkheid stimuleren en complimenten geven over wat goed gaat. Blijft een jongere de huisregels overschrijden? Het is dan belangrijk dat je een grens trekt en daar gesprekken met de jongere over voert. Je hebt het dan ook over de achterliggende redenen van het niet willen naleven van de huisregel. Maak hierbij bijvoorbeeld gebruik van de methode Verbindend Gezag.

Wat helpt je daarbij?

- Ga regelmatig bij jezelf na hoe jij en je team de huisregels naleven.
- Wees kritisch op welke huisregels gelden en of deze echt bijdragen aan hoe je prettig met elkaar kunt samenleven. Bedenk of je bij alle huisregels het ‘waarom’ kan uitleggen. En welke huisregels op andere groepen of in gezinshuizen gelden. Laat je inspireren door je collega’s en kom samen tot creatieve oplossingen.

Meer lezen

Richtlijn residentiele jeugdhulp

Dilemma 3: Hoe mag ik een kind of jongere tegen zichzelf beschermen?

Soms is het nodig om kinderen of jongeren tegen zichzelf te beschermen. Bijvoorbeeld als ze een gevaar voor zichzelf zijn. De ernst van zulke situaties kan verschillen. Maar je moet als jeugdprofessional altijd handelen. Het is vaak lastig om de veiligheid van de jongere, de groep en jezelf te waarborgen zonder dat het te veel ten koste gaat van de autonomie van de jongere. Die overweging is niet altijd makkelijk te maken en kan je alleen in overleg doen. Hoe kan je een kind of jongere beschermen tegen zichzelf, zonder een vrijheidsbeperkende maatregel in te zetten?

Voorbeelden van wat je niet mag doen

- Een jongere in afzondering plaatsen.
- Een jongere fixeren.
- Zonder toestemming of aankondiging de slaapkamer van de jongere onderzoeken op gevaarlijke, scherpe voorwerpen en verboden middelen.
- In de woning een camera ophangen.
- Een jongere dwingen om medicatie te nemen.

Voorbeelden van wat je wel mag doen

- Nabijheid bieden en laten zien dat de jongere er niet alleen voor staat. Bijvoorbeeld door hoopvolle gesprekken te voeren, een knuffel te geven of een hand vast te houden als de jongere daar toestemming voor geeft.
- Zorgen voor afleiding, zoals een rondje wandelen, film kijken, spelletje doen, sporten of de planten water geven. Of dit mogelijk is op dat moment hangt er wel vanaf hoeveel personeelsleden er aanwezig zijn in huis of op de groep.
- Jongeren op een positieve manier verwelkomen als ze zijn weggelopen en weer terug in huis of op de groep komen. Praat op een later moment over de redenen voor het weglopen.
- Voor advies over suïcidaliteit contact opnemen met Stichting 113 Zelfmoordpreventie.
- Voor advies over ernstige verslavingsproblemen contact opnemen met advieslijnen van de jeugdverslavingszorg.
- Een-op-eenbegeleiding inzetten. Doe dit zo kort mogelijk omdat de jongere dan totaal afhankelijk van je is. Dat beperkt de autonomie van de jongere.

Dilemma 3: Hoe mag ik een kind of jongere tegen zichzelf beschermen?

Wat kun je doen?

In contact blijven

Het is belangrijk dat kinderen en jongeren die tegen zichzelf beschermd moeten worden een sterke band voelen met de jeugdprofessionals om hen heen. Het samen omgaan met emoties, ook wel 'co-regulatie' genoemd, werkt kalmerend. Denk hierbij aan samen ademhalen, zodat de ademhaling langzaam rustiger wordt als een jongere hyperventileert.

Bij suïcidaliteit van jongeren is het advies van Stichting 113 Zelfmoordpreventie om 'contact te maken met de wanhoop'. Vraag hiervoor zonder oordeel waarom ze zich zo ellendig voelen. Neem de tijd om de jongere hierover te laten vertellen. Probeer je eigen ongemakkelijke emoties zoveel mogelijk te reguleren zodat je aanwezig kunt blijven bij de jongere. Ook bij overmatig middelengebruik worden gevoelens van wanhoop of moedeloosheid onderdrukt. Wees daar bewust van en praat erover met jongeren.

Aandacht voor redenen voor gedrag

Onderzoek wat er achter het zelfdestructieve gedrag van de jongere zit. Welke oorzaken en omstandigheden spelen een rol? Waarom voelt iemand zich wanhopig en moedeloos? En waarom wil de jongere niet goed voor zichzelf zorgen of weglopen? Kijk ook kritisch naar je eigen gedrag. Gedrag ontstaat altijd in de interactie tussen mensen. Vraag hierbij ook hulp aan een gedragswetenschapper of breng het in tijdens intervisie- of supervisiemomenten.

Signalen van stress bij jongeren herkennen

Het is verstandig om een signaleringsplan met kinderen of jongeren op te stellen. Zo weet je beter wat er nodig is als hun spanning oploopt. Gebruik deze informatie om signalen te leren herkennen en handel volgens het plan. Zo wil de ene jongere met rust gelaten worden en de andere wil juist samen naar buiten. Ook kan het dat de jongere co-regulatie nodig heeft als hij gestrest, angstig of somber is.

Zoek de balans tussen veiligheid en zelfstandigheid

Zoek samen met het kind of de jongere naar manieren om hen veiligheid te bieden en noteer deze in het signaleringsplan. Je kunt nooit alle risico's voorkomen. Probeer niet in een reflex oplossingen te zoeken, zoals extra controles of andere beperkende maatregelen. Maar sluit juist zoveel mogelijk aan bij de behoeften en wensen van de jongeren. Het is belangrijk om hun zelfstandigheid en zelfredzaamheid te respecteren. Ook al is dat spannend. Maar als je de situatie niet te veel overneemt, geef je jongeren de kans om zichzelf uit een moeilijke situatie te leren redden.

Samen met ouders en naasten

Zorg dat mensen uit het netwerk van de kinderen of jongeren meedenken over oplossingen. Bijvoorbeeld dat er iemand mag komen logeren als de jongere zich 's nachts suïcidaal voelt. Of dat een kind in lastige situaties mag bellen met iemand die het vertrouwt. Denk hierbij aan het gezin van herkomst, een JIM of ervaringsdeskundige.

Aandacht voor alle kinderen en jongeren

Is er iets gebeurd in huis of op de groep? Praat hierover met de andere kinderen en jongeren die getuige waren van het incident waarin een jongere tegen zichzelf beschermd moest worden. Vraag wat dit met hen heeft gedaan en wat zij nodig hebben om zich veilig te voelen.

Evalueren en anders reageren

Evalueer na een heftig incident met het kind of de jongere wat er is gebeurd. Luister naar wat volgens het kind of de jongere zorgde voor bijvoorbeeld het weglopen of overmatig middelengebruik. Komt het risicovolle gedrag vaker voor? Bedenk dan hoe je het in een eerder stadium anders kunt aanpakken. Het kan dat kinderen of jongeren zich in specifieke situaties steeds zelfdestructief gedragen. Bijvoorbeeld na een bezoek aan de ouders of als ze zich eenzaam voelen tijdens feestdagen. Bedenk dan met het kind of de jongere vooraf hoe jullie voortaan een onveilige situatie kunnen voorkomen.

Dilemma 3: Hoe mag ik een kind of jongere tegen zichzelf beschermen?

Voorbeelden van situaties waarin je een kind of jongere tegen zichzelf wilt beschermen:

- Ernstige verwaarlozing van het eigen lichaam, zoals niet slapen, niet eten en lange tijd niet douchen.
- Roken, drugs- en alcoholgebruik.
- Weglopen.
- Ernstige afhankelijkheid van een seksuele uitbuiter.
- Zelfbeschadiging, bijvoorbeeld een jong kind dat vaak met het hoofd tegen de muur bonkt of een ouder kind dat zichzelf in de armen of benen snijdt.
- Suïcidale uitspraken of suïcidepogingen.

Wat helpt je daarbij?

- Een crisissituatie doet ook iets met jou. Ook als je het al vaker hebt meegemaakt. Zorg daarom goed voor jezelf. Maak hiervoor een signaleringsplan voor jezelf zodat je weet wat je nodig hebt om rustig te worden na bijvoorbeeld een suïcidepoging op de groep of in het gezinshuis.
- Bespreek na een incident wat het met jou, je collega's en je leidinggevende heeft gedaan.
- Zet je eigen kwaliteiten en die van je collega's in. Misschien kan jij goed praten met jongeren die zich wanhopig voelen. Terwijl een collega beter kan omgaan met agressief gedrag van jongeren.
- Inventariseer de optie om gespecialiseerde ggz-behandeling (voor bijvoorbeeld een erge depressie) op de woonplek te laten plaatsvinden via bijvoorbeeld F-ACT jeugd.
- Werk samen met het onderwijs. Maak afspraken hoe je samen verantwoordelijkheid draagt over het welzijn van het kind of de jongere.
- Probeer een kind of jongere op één woonplek te houden. Plaats iemand die suïcidaal is niet over naar een andere woonplek. In overgangssituaties zijn kinderen en jongeren namelijk extra kwetsbaar. Weet ook dat High Intensive Care een tijdelijke en kortdurende ggz-behandelplek is en geen woonplek. Het is alleen een oplossing als een kind of jongere in een crisis gemotiveerd kan worden om een behandeling te volgen.

Meer lezen

- Voorbeelden signalerings- en veiligheidsplannen & de BackUp app
- Advies en consultatie lijnen jeugdverslavingszorg
- Kennisdossier over omgaan met verslaving in de kinder- en jeugdpsychiatrie
- Handreiking middelengebruik en verslaving bij mensen met een LVB
- Leidraad suicidepreventie bij jongeren
- Handreiking suicidepreventie bij jongeren met een LVB
- Handreiking suicidepreventie bij jongeren met autisme
- Handreiking suicidepreventie bij jongeren met persisterende suïcidaliteit
- Werkkaart hoe ga je om met zelfbeschadigend en suïcidaal gedrag

> *Ik had een tijdje behoefte om mezelf pijn te doen. Iemand kwam naast me zitten en vroeg 'als we nu samen wachten op de piek, hoe zou dat voor je zijn?' Dat hielp me echt: dat naast me zitten en er voor me zijn.*
>
> Een jongere

Dilemma 4: Wat mag ik doen om mezelf en anderen te beschermen?

In sommige situaties vormt een jongere een risico of gevaar voor andere kinderen en jongeren of de jeugdprofessionals. Dat komt bijvoorbeeld door negatieve ervaringen van kinderen en jongeren of door problemen die spelen. Het kan ook komen door de interacties tussen kinderen of jongeren. De ernst van deze situaties kan verschillen. Maar iedereen moet zich veilig voelen in huis of op de groep. Wat mag je doen om jezelf en anderen te beschermen?

Voorbeelden van wat je niet mag doen

- Zonder toestemming de kamer, spullen of kleding van een kind of jongere controleren.
- Cameratoezicht houden in de woonverblijven, gangen of slaapkamers.
- Een kind of jongere vastpakken en vasthouden.
- Een kind of jongere afzonderen of verplichten op de kamer te blijven.
- Een kamer van buiten afsluiten.

Voorbeelden van wat je wel mag doen

- Vragen of een kind of jongere drugs of wapens heeft en deze wil inleveren. Leg hierbij uit dat je zo zorgt voor een veilig gevoel voor iedereen in huis of op de groep.
- Samenwerken met de wijkagent als er risicovolle illegale activiteiten plaatsvinden, zoals wapenbezit of drugshandel.
- Cameratoezicht bij de voor- en achterdeur onder voorwaarden van Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).
- Samen met een jongere een time-out nemen, bijvoorbeeld door buiten te wandelen.
- In een dreigende situatie de andere kinderen en jongeren meenemen naar een andere ruimte.
- De buitendeur afsluiten om te voorkomen dat willekeurige personen het gebouw binnenkomen, waarbij de deur wel van binnenuit te openen is.

Dilemma 4: Wat mag ik doen om mezelf en anderen te beschermen?

Wat kun je doen?

Duidelijkheid bieden

Het helpt om kinderen en jongeren vriendelijk en duidelijk te vertellen wat je van hen verwacht. Dit werkt beter dan ze achteraf te veroordelen of straffen voor hun gedrag. Leg ook goed uit waarom je iets van ze verwacht. Maak duidelijk dat je wilt zorgen voor de fysieke en emotionele veiligheid van alle jongeren in de groep. Iedereen moet respectvol met elkaar omgaan, rekening met elkaar houden en elkaar waarderen. Wat in Nederland in de wet verboden is, mag ook niet in huis of de groep.

Contact maken en houden

Zoek naar mogelijkheden om contact te maken en te houden met kinderen en jongeren die een onveilige situatie veroorzaken. Bedenk waarom ze zich zo gedragen. Wat hebben ze bijvoorbeeld eerder meegemaakt? Welke omstandigheden spelen nu een rol? Is er in huis of op de groep vaak agressie of zijn er ruzies? Of doen jongeren mee met illegale activiteiten door groepsdruk?

Zorgen voor afname van stress

Help kinderen en jongeren om te kalmeren bij spanning of stress. Vraag aan hen wat dan helpt, zoals samen buiten wandelen of naar muziek luisteren. Het kan ook helpen als je uitlegt hoe stress werkt. Je kunt hiervoor samen een signaleringsplan maken. Sta ook stil bij wat je kunt doen als bij jezelf de stress oploopt. Regel bijvoorbeeld binnen de organisatie een de-escalatie coach. Dat is iemand die zowel jij als de jongeren kunnen bellen in een dreigende situatie. Die komt dan naar de groep toe.

Een balans tussen veiligheid en ruimte

In je werk zoek je naar een balans tussen het bieden van veiligheid en het geven van ruimte voor zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid. Je kunt nooit alle risico's voorkomen. Controles bieden vaak schijnveiligheid. En deze leiden meestal tot strijd en het verlies van de samenwerkingsrelatie. Zoek met het kind of de jongere naar manieren om veiligheid te creëren. Ook voor anderen in de groep. Maak hierbij gebruik van methoden zoals Geweldloos Verzet of Cooling down.

Samen met ouders en netwerk

Ouders en andere mensen uit het netwerk van kinderen en jongeren kunnen meedenken over en bijdragen aan oplossingen. Zij kennen het kind goed. Helpt het bijvoorbeeld dat een kind of jongere in lastige situaties mag bellen met iemand die hij vertrouwt? Je kunt ook gebruikmaken van de JIM-aanpak.

Aandacht voor alle kinderen en jongeren

Praat na een incident met de andere kinderen en jongeren die erbij waren. Vraag wat dit met hen heeft gedaan en wat zij in zo'n situatie nodig hebben om zich veilig te voelen. Wanneer ze angstig zijn voor andere kinderen of jongeren, is het belangrijk om hier aandacht voor te hebben en hen daarin de begeleiden.

Evalueren en leren

Bespreek na een incident met het kind of de jongere wat er is gebeurd en luister goed naar wat het kind of de jongere denkt dat de situatie veroorzaakte. Kijk ook naar je eigen rol, de dynamiek in de groep, de rol van het team en factoren in de organisatie. Bedenk samen hoe jullie vergelijkbare situaties in de toekomst kunnen voorkomen en maak daar concrete afspraken over. Spreek af om na een bepaalde periode te evalueren of deze helpen, of dat er iets anders nodig is.

Dilemma 4: Wat mag ik doen om mezelf en anderen te beschermen?

Voorbeelden van situaties waarin je jezelf en anderen wilt beschermen:

- Kinderen of jongeren bedreigen en intimideren elkaar.
- Een jongere gedraagt zich agressief tegenover medewerkers.
- Een kind heeft een woedeaanval en schopt en bijt.
- Een jongere heeft wapens en/of drugs.

Wat helpt je daarbij?

- Praat met collega's in intervisie of supervisie, de gedragswetenschapper, leidinggevenden en de jongeren over onveilige situaties op de groep. Doe dat niet meteen na een incident. Maar juist achteraf als je meer afstand en rust hebt om op gebeurtenissen te reflecteren. Wat deed je bijvoorbeeld toen twee jongeren een conflict hadden en de andere jongeren bang werden? Wat hielp wel en niet? En wat had jezelf nodig?
- Praat over of en wanneer je je onveilig voelt. Kijk ook naar welk gedrag je wel en niet accepteert van jongeren en welke verschillen er zijn in je team.
- Zet je eigen kwaliteiten en die van je collega's in. Jij kan misschien rustig blijven bij conflicten en agressie, terwijl een andere collega beter omgaat met andere situaties.
- Stem de wijze van begeleiding aan een kind of jongere af met school, dagbesteding of andere plek waar het kind of de jongere regelmatig is. Een eenduidige aanpak zorgt voor veiligheid.
- Leer van klachten die je krijgt. Het wordt dan duidelijker wat wel en niet mag. Zie het als een kans om jongeren uit te leggen waarom je bepaalde keuzes hebt gemaakt.

Meer lezen

- Richtlijn residentiele jeugdhulp
- Richtlijn ernstige gedragsproblemen
- Werkvormen bij agressie

Dilemma 5: Wat kan ik doen in een noodsituatie?

Een noodsituatie is een acuut onveilige situatie die niet te voorspellen is. Het gaat altijd om een bijzondere situatie die je niet zag aankomen. De veiligheid van het kind, de jongere of van anderen is dan in gevaar. Deze situatie vraagt van jou als jeugd-professional dat je direct handelt om de schade voor iedereen te beperken. Ingrijpen is noodzakelijk. Wat doe je als het niet lukt om een noodsituatie te voorkomen?

Voorbeelden van noodsituaties

- Een uitbarsting van agressie met fysiek geweld die andere jongeren of jezelf in gevaar brengt. Bijvoorbeeld gericht met spullen naar iemand gooien of iemand bedreigen met een voorwerp.
- Een vechtpartij tussen kinderen of jongeren op de groep.
- Een jongere die zichzelf ernstig letsel toe-brengt en zichzelf daarmee in gevaar brengt. Bijvoorbeeld met het slikken van pillen, batterijen, glas of scheermesjes.
- Bezoek aan de deur die een bedreiging vormt voor de jongeren of jezelf.

Voorbeelden van wat je wel mag doen

- Bij een onverwachte fysiek agressieve bedreiging een kind of jongere alleen in de ruimte achterlaten, jezelf en anderen in veiligheid brengen en hulp zoeken.
- Vechtende jongeren uit elkaar halen.
- Een kind of jongere vastpakken en/of vast-houden die zichzelf of anderen in gevaar brengt tot het gevaar voorbij is.
- De politie bellen.
- Een deur afsluiten om gevaar van buitenaf te wenden. Dit mag niet langer dan nodig.
- De slaapkamer van een kind of jongere binnen-lopen als een kind zichzelf iets aan doet.
- 112 bellen bij bijvoorbeeld suïcidaliteit of een overdosis.

“Onder jeugdprofessionals is er angst dat je iets doet wat niet mag.”

Een jeugdprofessional

Dilemma 5: Wat kan ik doen in een noodsituatie?

Wat kun je doen?

Voorbereiden op noodsituaties

Je beoordeelt op het moment zelf of er een noodsituatie is. Meestal heb je geen tijd om lang na te denken omdat je door de situatie wordt overvallen. Het is daarom belangrijk dat je met het team al eerder nadenkt over mogelijke noodsituaties en wat jullie dan kunnen doen. Stel hiervoor jezelf en elkaar de volgende vragen:

1. Welke noodsituaties kunnen ontstaan?
2. Hoe kunnen we dan handelen?
3. Welke handelingen zorgen voor veiligheid?
4. Welke alternatieven zijn er? Kunnen we ook iets anders doen?

Het gevaar stoppen

In een noodsituatie doe je wat nodig is om het gevaar te stoppen en voor directe veiligheid te zorgen. De handelingen mogen niet langer duren dan nodig. Ook moeten ze in verhouding staan tot het gevaar. Je handelt vanuit het belang van het kind of de jongere en het principe van goed hulpverlenerschap. Dit betekent dat je handelt volgens de professionele standaarden van je beroepsgroep over wat 'goed' handelen is. Dit is onder andere vastgelegd in de beroepscode.

Evalueren en leren

Het is belangrijk om van noodsituaties te leren. Evalueer daarom altijd de situatie en hoe je gehandeld hebt.
Je hebt vaak op het moment zelf weinig tijd om een uitgebreide afweging te maken over wat je het beste kunt doen. Het is daarom noodzakelijk dat je dit achteraf doet.

Verschillende factoren kunnen een rol spelen bij het ontstaan van noodsituaties. Door het evalueren van de situatie weet je beter waarom deze ontstond en hoe je deze de volgende keer kunt voorkomen. Je staat hierdoor stil bij wat je deed, wat werkte en wat je anders kunt doen in vergelijkbare situaties.

Samen met het kind of de jongere, de ouders, de gedragswetenschapper en je team bespreek je wat er is gebeurd en hoe er is gehandeld. Vraag aan het kind of de jongere welke personen hij bij de evaluatie wil. Denk aan een vertrouwenspersoon, ervaringsdeskundige of iemand anders die belangrijk is. Kijk samen naar de oorzaken en wat helpt om herhaling te voorkomen.

Een noodsituatie en de wijze waarop is gereageerd kan veel impact hebben. Evalueer daarom ook wat er nodig is om stress bij het kind of de jongere te verminderen en of er gevolgen zijn voor jullie relatie. Bespreek wat het deed met het kind of de jongere en wat diegene nodig heeft. Praat ook over wat de gebeurtenis betekent voor jullie relatie en hoe jullie deze zo nodig kunnen herstellen.

Registreer daarnaast alle noodsituaties in het dossier. Zo krijg je zicht op patronen. Komt een jongere steeds weer in een noodsituatie terecht? Maak dan tijd om met de jongere, ouders en andere betrokken hulpverleners een goede analyse te maken van wat er speelt.

Aandacht voor alle kinderen en jongeren

Praat met kinderen of jongeren die getuige waren van het incident. Houd er rekening mee dat het veel indruk op hen kan maken. Vraag wat het met hen heeft gedaan en wat zij nodig hebben.

> *"Laatst werd een collega bij de nek gegrepen. Toen heb ik de handen van de jongere wel weggehaald."*
>
> Een jeugdprofessional

Dilemma 5: Wat kan ik doen in een noodsituatie?

Wat helpt je daarbij?

- Een noodsituatie doet ook wat met jou. Zorg daarom ook goed voor jezelf. Sta stil bij wat het voor jou betekende en vraag aandacht in je team of organisatie voor welke nazorg jij nodig hebt.
- Volg een training in de-escaleren of het omgaan met agressie om te oefenen met het omgaan en voorkomen van escalaties.
- Bespreek noodsituaties in intervisie of supervisie.

Meer lezen

- Beroepscode voor professionals in sociaal werk
- Richtlijn Psychosociale Ondersteuning Zorgprofessionals | ARQ
- Een schokkende gebeurtenis op het werk | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)

Dilemma 6: Wat doe ik als niemand het meer weet?

In sommige situaties merken professionals, kinderen, jongeren en hun gezinnen dat ze helemaal vastzitten. Bijvoorbeeld wanneer er zorgen zijn over het gedrag van een jongere en niets lijkt te helpen. Daardoor kun je twijfelen of voel je je machteloos. Misschien heb je soms het gevoel dat je er alleen voor staat. Je komt van de ene crisissituatie in de andere terecht. Alles stagneert. Dan kan het inzetten van controlerende of beperkende maatregelen soms de enige oplossing lijken. Hoe kan je anders omgaan met zo'n situatie?

Wat kun je doen?

Herkennen en erkennen

Een goede eerste stap is het herkennen en erkennen van je gevoelens en gedachten als je vastloopt in een situatie. Je kunt ze dan ook beter delen met anderen. Misschien voelen kinderen, jongeren, gezinsleden of andere betrokken professionals hetzelfde als jij. Door je gevoel te benoemen kun je samen een pas op de plaats te maken. Het is goed om te realiseren dat leren en ontwikkelen begint met het erkennen van ongemak. En het is oké om te beseffen dat je het even niet weet of nog geen structurele vooruitgang kunt boeken.

Vertragen

Het is soms nodig om meer tijd te nemen wanneer een situatie vastloopt. Zo neem je niet te snel een besluit over wat nodig is. Neem dus de tijd om een goede analyse te maken van wat er allemaal gebeurd is en waar jullie nu staan. Doe dat samen. Je weet dan meer en kan meer. Zoek met elkaar naar alternatieve mogelijkheden en perspectief. Bedenk: als het makkelijk was en het antwoord al bestond, dan hadden jullie het vast allang gedaan.

Verdragen

Het is goed om af en toe met de jongere en alle belangrijke betrokkenen samen te komen. Je krijgt dan een beter beeld van de dilemma's die spelen en hoe iedereen daarmee omgaat. Het samen vertragen en verdragen dat je het antwoord nog niet hebt, kan bijdragen aan een duurzaam perspectief. Het kan spannend zijn om een pas op de plaats te maken als er een crisis is. Maar je ziet dan vaak beter wat er gebeurt. Je ziet misschien een patroon in hoe jullie werken. Op basis daarvan kun je stappen zetten om de jongere en het gezin beter te ondersteunen bij het vinden van een duurzame oplossing die bij hen past. Belangrijk daarbij is dat je kritisch naar je eigen aannames en overtuigingen kijkt. Daardoor ontstaat er ruimte voor nieuwe mogelijkheden.

Dilemma 6: Wat doe ik als niemand het meer weet?

Voorbeelden van situaties waarin niemand het meer weet:

- Een kind of jongere blijft herhalend zichzelf beschadigen of slikt bijvoorbeeld terugkerend glas of andere gevaarlijke voorwerpen in.
- Een jongere sluit zichzelf langdurig op in de kamer en gaat niet meer naar school.
- Een kind of jongere blijft herhalend anderen aanvallen.

Wat helpt je daarbij?

- Schakel externe deskundigen in, bijvoorbeeld van het Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE), een Regionaal Expertise Team (RET), een Bovenregionaal Expertise Netwerk (BEN) of ervaringsdeskundigen.
- Vraag steun van je organisatie. Het omgaan met onzekerheid en het niet weten in hulpverleningssituaties is onderdeel van je professioneel handelen en leren. Het is belangrijk dat je je hierin gesteund voelt door collega's, de gedragswetenschapper, je leidinggevende of het bestuur en dat zij achter jouw afwegingen staan. Bespreek zulke situaties daarom altijd met elkaar.
- Praat met het kind of de jongere en ouders over mogelijke risico's voor de veiligheid van het kind of de jongere. Wees eerlijk over je zorgen en de grenzen van de mogelijkheden. Leg bijvoorbeeld uit waarom je de deuren niet kunt afsluiten en een jongere dus altijd naar buiten kan lopen.
- Organiseer een moreel beraad.
- Betrek school of dagbesteding bij het maken van een analyse en het zoeken naar duurzame oplossingen.

Meer lezen

- Als hulpverlening vastloopt: veranderen in negen stappen | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)
- Werkvormen bij stagnatie | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)

Methoden en hulpmiddelen

Dit overzicht bevat methoden en reflectiemiddelen die je helpen bij het vermijden van vrijheids-beperkende maatregelen en het vinden van een alternatieve aanpak.

Hulpmiddelen voor reflecteren en leren

Deze hulpmiddelen kun je inzetten om zelf te leren en reflecteren op je werk. Dit doe je samen met andere jeugdprofessionals binnen of buiten je eigen organisatie.

Intervisie

Wat het is
Intervisie vindt plaats in een vaste groep professionals, vaak met hetzelfde beroep, die op regelmatige basis bij elkaar komt. Intervisie helpt bij:

- het krijgen van inzicht in je eigen denken en handelen;
- het vertalen van kennis naar je dagelijkse praktijk;
- het vinden van oplossingen en meedenkkracht voor individuele vraagstukken;
- het leren van ervaringen in groepsverband.

Hoe het helpt
In een veilige setting kan je jouw manier van werken bespreken, bijvoorbeeld tijdens crisissituaties. Ook kun je bespreken hoe je in de toekomst anders kunt handelen zodat je vrijheidsbeperkende maatregelen kunt voorkomen.

Lees meer over intervisie →

Supervisie

Wat het is
Supervisie is een persoonlijk leertraject. Je leert onder leiding van een supervisor te kijken hoe je werkt. Het doel van supervisie is dat je inzicht krijgt in de rol die jouw gedachten, verwachtingen, gevoelens, normen en waarden spelen in je manier van werken.

Hoe het helpt
Supervisie helpt je om de aanbevelingen uit de jeugdhulp-richtlijnen en de beroepscode zorgvuldig toe te passen. Ook helpt het om te leren om vanuit rust en verbinding op jongeren te reageren in plaats van jongeren vanuit een reflex te straffen en begrenzen. Dat helpt weer om de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen.

Lees meer over supervisie →

Moreel beraad

Wat het is
In een moreel beraad bespreek je met een groep professionals moeilijke (ethische) keuzes die je moet maken in bestaande situaties. Onder leiding van een ervaren gespreksleider wissel je met elkaar van gedachten. Dat doen jullie volgens een vaste methode. Je kijkt hierin kritisch naar je eigen aannames en overtuigingen. Het doel van een moreel beraad is dat je een lastig dilemma beter begrijpt door er vanuit verschillende invalshoeken naar te kijken. Een ethische vraag heeft niet per se een juist antwoord. Daarom verken je samen wat de beste aanpak of oplossing kan zijn.

Hoe het helpt
Moreel beraad draagt bij aan je professionaliteit, zelfzorg en ontwikkeling. Als je daarna weer voor eenzelfde soort dilemma staat, weet je hoe je daarmee om kunt gaan zonder vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen.

Lees meer over moreel beraad →

Deskundigheidsbevordering

Wat het is
Scholing op het gebied van trauma's, psychiatrie, verdovende middelen, systeemvraagstukken en complexe en meervoudige problemen.

Hoe het helpt
Scholing vergroot je kennis en geeft je meer zelfvertrouwen bij het omgaan met uitdagende situaties. Het kan helpen handelingsverlegenheid te verminderen en daardoor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen.

Incidentieregistratie

Wat het is
Registratie van elk incident en hoe daarmee is omgegaan.

Hoe het helpt
Door het registreren van incidenten kun je van je ervaringen leren, erop reflecteren en overzicht houden. Het bespreken van de verzamelde cijfers binnen je organisatie helpt om te leren waar het beter kan en hoe je de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen kunt voorkomen.

Persoonsgerichte methoden

Deze methoden kun je gebruiken tijdens je samenwerking met het kind of de jongere. Het doel is om escalaties te voorkomen. Voor een aantal van deze methoden heb je specifieke scholing of training nodig.

Signaleringsplan

Wat het is
Een signaleringsplan is een methode die als doel heeft een psychische crisis in de toekomst te voorkomen. Dit plan bestaat uit twee delen:

1. Een beschrijving van de vroege voortekenen van een crisis.
2. Een beschrijving van wat het kind of de jongere, het sociaal netwerk en professionals het beste kunnen doen in de verschillende fasen die aan zo'n crisis voorafgaan.

Hoe het helpt
In een signaleringsplan staat hoe het kind of de jongere kan voorkomen dat een moeilijke situatie erger wordt door manieren te gebruiken om zichzelf te kalmeren. Daarnaast is het belangrijk dat je als jeugdprofessional weet wat in het signaleringsplan staat, zodat je het kind of de jongere kan helpen. Zo kun je samen voorkomen dat vrijheidsbeperkende maatregelen nodig zijn.

Lees meer over signaleringsplannen →

De Complete agressie-aanpak

Wat het is
Het is een doelgerichte en complete aanpak om agressie binnen organisaties te verminderen. Hiermee doorloop je stap voor stap vier pijlers van veilig werken met je collega's. Je besteedt aandacht aan omgaan met agressie op het moment dat het zich voordoet. Maar ook aan wat je ervoor en erna kunt doen. De methode is gericht op voortdurende evaluatie, leren en bijstellen. Zo kom je tot een duurzame aanpak en creëer je een veilige omgeving voor kinderen, jongeren en professionals.

Hoe het helpt
Met deze methode leer je voorkomen dat een jongere zo agressief wordt dat je moet ingrijpen met vrijheidsbeperkende maatregelen.

Lees meer over de complete agressie-aanpak →

Mat-methode

Wat het is
Een methode om te leren omgaan met jongeren die niet willen samenwerken, vijandig reageren, pesten of manipuleren. In moeilijke situaties reageer je soms zonder erbij na te denken, bijvoorbeeld vanuit een vlucht- of bevriesreflex. Met de Mat-methode leer je vaardigheden waarmee je die reacties bij jezelf vermindert en juist rustig blijft in je hoofd en lijf.

Hoe het helpt
Doordat je jezelf beter onder controle houdt tijdens stressvolle momenten, loopt de situatie minder snel uit de hand.

Lees meer over de Mat-methode →

Cooling down

Wat het is
Bij deze methode kunnen kinderen of jongeren in een situatie waar de spanning oploopt, zelf kiezen welke professional met hen buiten een korte wandeling maakt om de spanning te verminderen.

Hoe het helpt
De jongere heeft de regie, kan tijdens de wandeling tot rust komen, de situatie beter begrijpen en na een gesprek over wat er is gebeurd weer rustig terugkomen.

Lees meer in het rapport 'ik laat je niet alleen' →

Up2U

Wat het is
De Up2U-methode is gebaseerd op Motiverende Gespreksvoering (MGV) en oplossingsgericht werken. Het doel is om met een jongere een veranderplan te maken. Daarin staat wat de jongere wil veranderen aan de situatie, waarom en hoe. Het uiteindelijke doel van het veranderplan is dat de jongere de gekozen acties ook buiten de instelling uitvoert. Hiervoor werk je met Up2U ook aan het vergroten van het vertrouwen van de jongere in het eigen vermogen om de situatie te veranderen.

Hoe het helpt
Deze methode richt zicht op het versterken van de zelf-standigheid van de jongeren. Dat heeft namelijk een positief effect op het leefklimaat op de groep. En dat zorgt weer voor minder conflicten tussen groepsleiding en jongeren.

Lees meer over Up2U →

Een-op-eenbegeleiding

Wat het is
Een-op-eenbegeleiding is een intensieve vorm van zorg waarbij de jongere voor een bepaalde periode continu ondersteuning krijgt van een begeleider. Deze methode kun je inzetten als een jongere suïcidaal of agressief is en voor de eigen veiligheid of die van anderen een bepaalde periode niet alleen gelaten kan worden.

Hoe het helpt
Deze intensieve begeleiding kan helpen voorkomen dat je zeer ingrijpende vrijheidsbeperkende maatregelen inzet. Aan de andere kant kunnen jongeren deze begeleiding zelf ervaren als een vorm van vrijheidsbeperking. Met name omdat het hun zelfstandigheid beperkt. Je zet deze vorm dus altijd zo kort mogelijk in en als het echt niet anders kan.

De-escalatie coach

Wat het is
Een de-escalatie coach is iemand binnen de organisatie die door zowel de jeugdprofessionals als de jongeren gebeld kan worden in geval van een dreigende situatie. Deze coach komt in dat geval naar de groep toe om te helpen de situatie te kalmeren.

Hoe het helpt
Het inschakelen van een neutraal persoon als bemiddelaar tijdens een crisissituatie kan helpen om ingrijpende maatregelen te voorkomen.

JIM-methode

Wat het is
Bij de JIM-methode, ook wel Jouw Ingebrachte Mentor, vragen jongeren binnen hun eigen netwerk naar iemand die ze vertrouwen als mentor. Deze persoon is iemand die hen inspireert, energie geeft en dingen leert.

Hoe het helpt
Wanneer jullie er niet uitkomen is het fijn als het kind of de jongere bij iemand anders terechtkan. Een JIM werpt een frisse blik op de situatie. Door de vertrouwensband tussen de jongere en de JIM ontstaan sneller persoonlijke gesprekken. Ook mag de JIM vaker meedenken over de situatie. Hierdoor kunnen jullie tot andere oplossingen komen dan het inzetten van een vrijheidsbeperkende maatregel.

Lees meer over de JIM-methode →

Organisatiebrede methoden

Onderstaande methoden kun je binnen de gehele organisatie inzetten. Iedereen in de organisatie moet hierin dan ook geschoold worden.

Verbindend Gezag en Geweldloos Verzet

Wat het is
Verbindend Gezag is de houding om de relatie met een kind of jongere te herstellen wanneer er een gevoel van machteloosheid is. Geweldloos Verzet is in een interventie die gaat over hoe je geweldloos reageert op negatief en destructief gedrag.

Hoe het helpt
Geweldloos Verzet kan een waardevolle interventie zijn voor de open residentiële setting. Je leert namelijk hoe je je

rustiger voelt wanneer je geconfronteerd wordt met agressie en andere vormen van onaanvaardbaar gedrag van jongeren. Vanuit die rust kun je beter nadenken over hoe je kunt omgaan met het gedrag. Dat kan tot oplossingen leiden die niet vrijheidsbeperkend zijn.

Lees meer over Verbindend Gezag en Geweldloos Verzet →

Triple-C

Wat het is
Triple-C is een behandelmethode voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking en gedragsproblemen. De drie C's staan voor Cliënt, Coach en Competentie. Triple-C kijkt vooral naar de behoeften van het kind of de jongere en neemt niet het ongewenste gedrag als uitgangspunt. Als jeugdprofessional reflecteer je ook op je eigen gedrag tegenover de kinderen en jongeren en leer je anders handelen.

Hoe het helpt
Door te onderzoeken hoe je de behoeften van de kinderen of jongeren vervult, verdwijnen de ongewenste manieren van omgang tussen jou en het kind of de jongere.

Lees meer over Triple-C →

SafePath

Wat het is
SafePath is een training waarbij het hele team leert hoe het kinderen en jongeren veilige grenzen biedt. Je leert via 25 kaartjes met afbeeldingen van emoties hoe je deze bij kinderen of jongeren herkent en er goed op reageert. Denk aan emoties als dominant, agressief, impulsief, emotioneel kwetsbaar of boos. Je leert tijdens de training ook hoe je omgaat met je eigen reacties op deze emoties.

Hoe het helpt
De training draagt bij aan een veilig en ondersteunend leef- en werkklimaat. Dit kan het inzetten van vrijheids-beperkende maatregelen voorkomen.

Lees meer over SafePath →

Presentiebenadering

Wat het is
De presentiebenadering draait om het geven van goede zorg. Hierin geldt dat wanneer een jongere zegt dat iets goede zorg is, je dan pas echt kan spreken van goede zorg. Deze zorg is afgestemd op wat de jongere nodig heeft en wordt vakkundig en met liefde gegeven, dicht bij de leefwereld van de jongeren.

Hoe het helpt
Het letterlijk bij de jongere blijven, niet opgeven, de jongere niet verlaten en niet te snel oordelen helpt je om goede zorg te bieden.

Lees meer over de Presentiebenadering →

Trauma Informed Care (TIC)

Wat het is
TIC is een organisatiebreed raamwerk met vier uitgangspunten:
1. Beseffen wat de gevolgen zijn van ingrijpende jeugd-ervaringen en wat kan helpen bij herstel daarvan.
2. Herkennen van signalen en symptomen van ingrijpende ervaringen bij anderen en jezelf.
3. Handelen op de juiste manier door kennis over ingrijpende ervaringen te integreren in beleid, procedures en behandelingen.
4. Voorkomen van (her)traumatisering.

Hoe het helpt
Dankzij TIC leer je wat er achter het gedrag van kinderen en jongeren schuilgaat. Hierdoor kun je reageren op hun gedrag door in te zetten op co-regulatie: hen helpen rustig te worden en de situatie beter te begrijpen.

Lees meer over Trauma Informed Care →

Meer lezen

Publicatie 'samen bereiken wat niemand alleen lukt'

Meer over het juridisch kader

Deze handreiking is gebaseerd op de Nederlandse wetgeving en internationale verdragen. Het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen of dwang mag alleen op basis van een wettelijke grondslag en als aan noodzakelijke randvoorwaarden en rechtswaarborgen is voldaan. Hieronder vind je een overzicht van relevante wetten.

Fundamentele rechten en vrijheden

In het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het kind (IVRK) staat een aantal fundamentele rechten en vrijheden. Deze grondrechten gelden altijd en overal voor iedereen. Ze kunnen alleen onder bijzondere omstandigheden en bepaalde voorwaarden worden beperkt als de wet dat toestaat. Voor de open jeugdhulp is in de Jeugdwet geen regeling opgenomen die vrijheidsbeperking toestaat. Daarom is vrijheidsbeperking in de open jeugdhulp niet toegestaan.

Bij alle maatregelen en besluiten die kinderen en jongeren aangaan, moet het belang van het kind de eerste overweging zijn (art. 3 IVRK). Kinderen hebben recht op fysieke en sociale veiligheid (art. 19 lid 1 IVRK), op een zo goed mogelijke ontwikkeling (art. 6 lid 2 IRVK) en op bescherming van hun privacy (art. 16 IVRK). Kinderen moeten op zorg en bescherming kunnen rekenen als dat nodig is. Als er wordt ingegrepen in het gezinsleven van kinderen of jongeren hebben zij recht op bijzondere bescherming en bijstand (art. 20 IVRK). Artikel. 25 IVRK bepaalt dat kinderen die niet meer thuis wonen het recht hebben op een regelmatige evaluatie van de hulp die ze krijgen en waar ze verblijven.

Op grond van het internationale recht mag alleen een rechter of een onafhankelijke autoriteit een beslissing nemen waardoor iemands vrijheid wordt ontnomen (art. 5 EVRM en art. 37 IVRK). De reden hiervoor is dat het afnemen van iemands vrijheid een ingrijpende beslissing is. Het handelen of ingrijpen van een professional moet aansluiten bij de problemen en zorgbehoefte van een kind of jongere. Het is dus maatwerk en geen standaardaanpak. Dat geldt ook voor een vrijheidsbeperking van een kind of jongere.

Wetgeving over het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen

Het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen of dwang mag alleen als dit volgens de wet mag. En als aan noodzakelijke randvoorwaarden en rechtswaarborgen is voldaan. Hieronder staat een kort overzicht van wetten die in dit kader relevant zijn. Er is specifieke (juridische) kennis en expertise nodig voor een zorgvuldige uitvoering van de wetten.

Jeugdwet

Volgens de Jeugdwet mag je in de open residentiële jeugdhulp en gezinshuizen geen vrijheidsbeperkende maatregelen toepassen. In de Jeugdwet staan alleen vrijheidsbeperkende maatregelen die jeugdprofessionals in instellingen voor gesloten jeugdhulp mogen inzetten. Dat mag alleen bij kinderen en jongeren die een machtiging gesloten jeugdhulp hebben gekregen van de kinderrechter. Alleen de maatregelen die zijn opgenomen in het hulpverleningsplan mogen ingezet worden en alleen in een noodsituatie kan je daarvan afwijken.

Sinds 1 januari 2024 kan na toetsing van de rechter in het hulpverleningsplan van een jongere met een voorwaardelijke machtiging gesloten jeugdhulp de volgende vrijheidsbeperkende maatregelen opgenomen worden:

- Onderzoek aan lichaam of kleding door daartoe opgeleide medewerkers, op aanwezigheid van voorwerpen die een risico vormen voor de veiligheid van de jeugdige of anderen.
- Onderzoek van urine op aanwezigheid van gedragsbeïnvloedende middelen.
- Beperken van de bewegingsvrijheid.
- Elektronisch toezicht.

Alleen de maatregelen die zijn opgenomen in het hulpverleningsplan mogen bij een voorwaardelijke machtiging worden ingezet. Je kan alleen in een noodsituatie daarvan afwijken. Bij de uitvoering van de voorwaardelijke machtiging is het klachtrecht van toepassing van de gesloten jeugdhulp. Er is nog maar beperkt onderzoek gedaan naar hoe dit in de praktijk werkt.

Meer informatie →

Meer over het juridisch kader

Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten (Wzd)

Op basis van de Wzd is het soms toegestaan om kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking onvrijwillige zorg geven. Dat betekent dat je zorg onder dwang kan geven, bijvoorbeeld het toedienen van medicatie. Dit mag alleen in situaties waarin het gedrag dat voorkomt uit hun beperking ernstig nadeel voor henzelf of anderen oplevert. De kern van deze wet is dat onvrijwillige zorg alleen mag als het niet anders kan. Andere eisen zijn:

- De wet geldt alleen voor kinderen en jongeren bij wie een verstandelijke beperking is vastgesteld door een bevoegd deskundige.
- De zorgaanbieder moet geregistreerd zijn in het register van onvrijwillige zorgaanbieders.
- Onvrijwillige zorg mag alleen gegeven worden als wordt voldaan aan de besluitvormingsprocedure die in de Wzd staat. Dat wordt ook wel het stappenplan genoemd. Ook mogen alleen de in de Wzd genoemde zorgvormen worden verleend.
- De onvrijwillige zorg mag niet uit standaardmaatregelen bestaan. Het is onderdeel van het zorgplan dat op het kind of de jongere individueel is afgestemd.
- De onvrijwillige zorg mag niet langer duren dan noodzakelijk. De zorg moet proportioneel, subsidiair en doelmatig zijn. Dit betekent dat de zorg alleen toegepast mag worden als het niet anders kan en er geen alternatief beschikbaar is. Ook moet de zorg in verhouding staan tot het gedrag en noodzakelijk zijn om ernstig nadeel voor het kind, de jongere of anderen te voorkomen of af te wenden.

Meer informatie →

Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz)

De Wvggz kan van toepassing zijn bij kinderen en jongeren bij wie een psychische stoornis leidt tot gedrag dat ernstig nadeel veroorzaakt voor henzelf of anderen. De wet richt zich op het zo veel mogelijk voorkomen van verplichte zorg (zorg onder dwang). Is het toch noodzakelijk, dan moet de minst ingrijpende vorm ingezet worden. Ook moet de dwang zo snel mogelijk worden afgebouwd.

Andere eisen zijn:

- Verplichte zorg is alleen mogelijk op basis van een zorgmachtiging (ZM) via de rechter of een crisismaatregel (CM) van de burgemeester. Alleen de in de Wvggz genoemde zorgvormen mogen worden opgenomen in de zorgmachtiging of crisismaatregel.
- Uit een medische verklaring van een psychiater blijkt dat sprake is van een psychische stoornis bij het kind of de jongere.
- De zorgaanbieder is geregistreerd in het register van verplichte zorgaanbieders.
- Alleen de verplichte zorg die is opgenomen in de zorgmachtiging of crisismaatregel mag worden verleend.

Meer informatie →

Wetgeving over behandeling en afspraken met instemming van de jongere en/of de wettelijke vertegenwoordiger

Jeugdwet

In hoofdstuk 7 van de Jeugdwet staat dat voor de inzet van jeugdhulp en behandeling in principe toestemming van het kind, de jongere en/of de ouders nodig is. In het behandelplan staat welke hulp het kind of de jongere krijgt en welke afspraken daarover zijn gemaakt. Het is belangrijk dat kinderen, jongeren en hun ouders weten wat er in dit plan staat en dat zij dit ook begrijpen. Alleen dan kunnen ze instemmen met de hulp en de gemaakte afspraken. Dat heet informed consent. Een behandelplan is altijd individueel en afgestemd op de situatie van het kind of de jongere en het doel van de hulp.

Wie beslist wanneer?

- **Bij kinderen en jongeren tot 12 jaar beslist hun wettelijk vertegenwoordiger. Meestal zijn dat de ouders die het ouderlijk gezag hebben.**
- **Bij jongeren van 12 tot 16 jaar is zowel toestemming van de jongere als van de ouder(s) met gezag of voogd nodig.**
- **Vanaf 16 jaar beslist de jongere zelf.**

Welke afspraken mag je maken in een behandelplan?

Er kan discussie ontstaan over de vraag welke afspraken je mag maken in een behandelplan. Duidelijk is dat in het behandelplan alleen afspraken staan die aan de volgende voorwaarden voldoen:

- **Kinderen, jongeren en hun ouders moeten weten wat er in het plan staat, de afspraken begrijpen en daar nadrukkelijk mee instemmen of zelf om vragen (informed consent).**
- **De afspraken moeten individueel en op maat zijn: ze passen bij de hulpvraag en ontwikkeling van het kind of de jongere.**
- **Er moet onderbouwd worden hoe de afspraken bijdragen aan het doel van de zorg of behandeling.**
- **Na een afgesproken tijd moet geëvalueerd worden of de afspraken nog steeds goed werken. Of dat ze veranderd of gestopt moeten worden.**
- **Het is belangrijk dat jongeren de afspraken niet zien als straf of dwang. Bespreek dit met elkaar. Ze kunnen namelijk dwang ervaren door hun positie binnen de groep of uit angst voor de gevolgen als ze niet instemmen.**

Klachtrecht

Kinderen of jongeren, ouders en pleegouders kunnen een klacht indienen over het gedrag van jeugdprofessionals in de open jeugdhulp met verblijf.

Het klachtrecht voor de gesloten jeugdhulp geldt als er klachten zijn over beslissingen over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen of hoe jeugdprofessionals zich gedragen bij de voorwaardelijke machtigingen gesloten jeugdhulp. In dat geval kunnen alleen het kind of de jongere en de ouder met gezag een klacht indienen over vrijheidsbeperkende maatregelen. Verder kunnen jongeren, ouders en pleegouders contact opnemen met de vertrouwenspersoon voor vragen of hulp bij klachten.

Meer informatie →

Hoe deze handreiking tot stand is gekomen

Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport vroeg het Nederlands Jeugdinstituut een handreiking te ontwikkelen voor jeugdprofessionals in open jeugdhulp met verblijf over het voorkomen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Hoe hebben we dit aangepakt?

1 Literatuuronderzoek

Er is kennis verzameld uit wetenschappelijk onderzoek en literatuur om onderstaande vragen te beantwoorden:

- Wat is repressie en vrijheidsbeperking?
- Wat doen repressie en vrijheidsbeperkingen met kinderen en jongeren?
- Welke methoden voorkomen repressie en vrijheidsbeperking?
- Welke juridische wet- en regelgeving is van toepassing?

2 Praktijkverkenning

Er zijn gesprekken gevoerd met de praktijk om dilemma's, vraagstukken en oplossingen op te halen. Dat is op de volgende manieren gedaan:

Focusgroepen

- Drie bijeenkomsten met jongeren van ExpEx en Jeugdwelzijnsberaad.
- Twee bijeenkomsten met jeugdprofessionals, werkzaam in open jeugdhulp met verblijf en de JeugdzorgPlus.
- Eén bijeenkomst met gezinshuisouders.

Themabijeenkomsten over vrijheidsbeperkende maatregelen

- Het Kennisnetwerk Gezinshuizen.
- Het Leernetwerk Kleinschalig verblijf.
- Het Praktijk Kennisnetwerk Residentieel.

Interviews

- Drie ouders, apart van elkaar, over hun ervaringen met de inzet van vrijheids-beperkende maatregelen bij hun kind.
- Twee kinder- en jeugdpsychiaters over dilemma's bij bescherming van jongeren die een gevaar zijn voor zichzelf.
- De Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming over wet- en regelgeving
- StroomOp over het leernetwerk 'ik laat je niet alleen'.
- Jeugdstem over ervaringen, vragen en dilemma's uit de praktijk.
- De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd over haar bevindingen en toezicht op toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de praktijk van de open- en gesloten jeugdhulp.

3 Ontwikkeling handreiking

Klankbordgroep

De conceptteksten zijn vier keer voorgelegd aan een klankbordgroep:

- Germie van den Berg, vakgroepleider bij het Nederlands Jeugdinstituut (NJi).
- Carola Bodenstaff, senior adviseur beleid bij Jeugdzorg Nederland.
- Ritsi van Emden, jeugdhulpprofessional.
- Mireille Gommans, jurist en docent en onderzoeker aan de Hogeschool Leiden.
- Eva Mulder, Bijzonder Hoogleraar Universiteit van Amsterdam, expert Nederlands Jeugdinstituut en Directeur Academische werkplaats risico jeugd.

In bijeenkomsten is de feedback toegelicht en hebben discussies geleid tot besluiten.

4 Afronden handreiking

Op de laatste conceptversie is feedback gegeven door:
jeugdprofessionals, ouders, jongeren, gezinshuisouders, beleidsmedewerkers van organisaties, managers jeugdhulp en overige deskundigen met expertise op dit thema.

De feedback is verwerkt in de publicatie.

Literatuur

- Baart, A. (2011). *Een theorie van de presentie.* Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Beurskens, E., van der Linde, M. & Baart, A. (2019). *Praktijkboek presentie.* Bussum: uitgeverij Coutinho
- CCE (2016). Signaleringsplan, zegen of vloek? Utrecht: Centrum voor Consultatie en Expertise
- De Heide, B., Van Dorp, M., Scholten, M., Mulder, E., Van Domburgh, L. & Popma, A. (2019) Eindrapport *'ik laat je niet alleen'.* Zutphen: Academische Werkplaats Risicojeugd
- Duell, N., & Steinberg, L. (2018). Positive risk taking in adolescence. Child Development Perspectives, 13(1), 48–52. https://doi.org/10.1111/cdep.12310
- Expertisecentrum De Borg (2005). *Handboek signaleringsplannen.* Den Dolder: Expertisecentrum De Borg.
- Harder, A. T., & Eenshuistra, A. (2017). *Up2U: Een handleiding voor motiverende mentor/ coachgesprekken in de residentiële jeugdzorg.* Groningen: University of Groningen, Department of Special Needs Education and Youth Care.
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2019). *Factsheet Terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen.* Utrecht: Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2022). *Vrijheidsbeperkende maatregelen in open residentiële jeugdhulp.* Utrecht: Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
- Joosen, K.J. & van der Horst, F.C.P. (2022). "Als het gedrag op de voorgrond staat": De paradox van probleemgedrag in de jeugdhulp. *Pedagogiek, 42*(3), 363-378.
- Jeugdzorg Nederland (2021). *Handreiking terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen.* Utrecht.
- Jeugdzorg Nederland (2022). *Veldnormen terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen.* Utrecht.
- Jeugdwet (2014). Geraadpleegd op 15 januari 2024, van wetten.nl - Regeling - Jeugdwet - BWBR0034925 (overheid.nl)
- KansPlus en LFB (2018). *Wet Zorg en dwang*. Programma Samen sterk voor kwaliteit
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie: Kennisdossier dwang en drang. kenniscentrum-kjp.nl/professionals/dossiers/dwang-drang geraadpleegd op 15 november 2023.
- Kraak, A. & Rietbergen, M. (2022) *Samen bereiken wat niemand alleen lukt. Anders denken en doen in de jeugdzorg.* Nederlands Jeugdinstituut en Design Innovation Groep
- National Association of State Mental Health Program Directors (NASMHPD) (2008). *Six Core Strategies to Reduce Seclusion and Restraint Use.* Alexandria (USA): NASMHPD Publications
- Omer, H, (2011). *Geweldloos verzet in gezinnen, een nieuwe benadering van gewelddadig en zelf-destructief gedrag van kinderen en adolescenten.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Pelzer, A., & van den Bogaard, M. (2021). HIC-J: hulp bij acute psychiatrische nood: Een kijkje op de High & Intensive Care Jeugd. *Kind & Adolescent Praktijk, 20*, 6-12.
- Pelzer, A. & Winters-van Eekelen, E. (2024) *Een weg naar relationele veiligheid. Herstellen in de crisispsychiatrie.* Brave New Books
- Raad voor Strafrechtstoepassing en jeugdbescherming (2023) *Vrijheidsbeperkende maatregelen in de open residentiële jeugdhulp? Context en een advies over de toekomst.* Schaftenaar, P., Ruiter, M. (2016) 1op1-teams verbeteren de dwangzorg, *Nurse Academy GGZ, 1,* p. 18-22.
- Schaftenaar, P. & van Outheusden, I. (2019). *Handreiking Duurzame Verbinding: Relationeel zorgverlenen en contact na behandeling als middel om betekenis te geven aan de relatie en risicomanagement toe te passen.* Utrecht: Kwaliteit Forensische Zorg
- Steenmeijer, J. (2021) Beroepscode voor professionals in sociaal werk. Utrecht: Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk.
- Van Emden, E.R.A. (2021). *Opvoeding, drang of dwang? Een literatuurstudie naar de juridische en pedagogische kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen in de open residentiële jeugdhulp.* Hogeschool Inholland
- Van Gink, K. (2019). *Strike while the iron is cold: The adaptation, implementation and effectiveness of Non-Violent Resistance in residential settings for children and adolescents.* [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Amsterdam: Vrije Universiteit
- Van Ommen, H & Werner, R. (2023). *Leidraad suicidepreventie bij jongeren. Een netwerkbrede werkwijze.*
- Van Uffelen, T., & Dijkshoorn, P. (2019). *Jij hebt de sleutel - naar humane jeugdhulp zonder separeren.*
- Valk, S.M. (2019). *Under Pressure. Repression in Residential Youth Care.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten (2018). Geraadpleegd op 15 januari 2024 van wetten.nl - Regeling - Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten - BWBR0040632 (overheid.nl)
- Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (2018). Geraadpleegd op 15 januari 2024 van wetten.nl - Regeling - Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg - BWBR0040635 (overheid.nl)

kenniscentrum kinder- en jeugdpsychiatrie

Nederlands Jeugdinstituut

NJi

Colofon

Dit is een publicatie van het Nederlands Jeugdinstituut en Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 2024

Auteurs	Anne Addink, Charlotte van 't Spijker, Els Mourits en Harmke Bergenhenegouwen
Vormgeving	Punt Grafisch Ontwerp
Illustraties	Buro Marmelade
Procesbegeleiding	Mijke Schomaker en Myra Ekkelboom

Deze handreiking is mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van VWS. Op onderdelen kan de tekst op een later moment aangepast worden als er nieuwe inzichten met andere aanbevelingen zijn.